

บทเรียนการระงับข้อพิพาททางเลือกจากต่างประเทศ และการนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย*

ศักดิ์ชาย สุนทรนาถิรมย์**

(วันรับบทความ : 16 พฤศจิกายน 2561 /วันแก้ไขบทความ : 8 พฤษภาคม 2562 /วันตอบรับบทความ : 13 พฤษภาคม 2562)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กฎหมายและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกในประเทศไทยและต่างประเทศ เพื่อนำเสนอถึงแนวทางการระงับข้อพิพาททางเลือกที่เหมาะสมในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยต่อไป จากการศึกษาพบว่า การเจรจาต่อรองไม่เหมาะสมและเป็นไปได้ยากที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นมีข้อดีมากกว่าข้อเสีย จึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย แต่ก็เป็นไปได้ยากเพราะยังมีข้อจำกัดอยู่พอสมควร อนุญาโตตุลาการมีข้อดีมากกว่าข้อเสีย จึงมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย แต่ก็มีข้อจำกัดในการนำมาใช้อยู่บ้างบางประการ กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศฝรั่งเศสมีขอบเขตการใช้ที่จำกัด จึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีปกครองของประเทศเยอรมัน อาจจะไม่สามารถช่วยเหลือคู่พิพาทในการหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหา คดีสิ่งแวดล้อมได้ตรงกับประเด็นพิพาท จึงไม่เหมาะสมที่จะนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศเยอรมันมาใช้กับประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับคดีสิ่งแวดล้อมถึง 4 กระบวนการ ได้แก่ การประนอมข้อพิพาท การไกล่เกลี่ย อนุญาโตตุลาการ การพิจารณาและการวินิจฉัยชี้ขาด จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยไปใช้กับประเทศไทย

คำสำคัญ: คดีสิ่งแวดล้อม/การระงับข้อพิพาท/การระงับข้อพิพาททางเลือก

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การนำการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย” โดยงานวิจัยเรื่องนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม งบประมาณเงินรายได้ประจำปี 2561

** อาจารย์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Alternative Dispute Settlement Lessons from Abroad and Applying to the Environmental Case of Thailand*

Sakchai Soonthornthanaphirom**

(Received Date : November 16, 2018, Revised Date : May 8, 2019, Accepted Date : May 13, 2019)

Abstract

The purposes of this research were to investigate concepts, theory, principles, laws and alternative dispute resolution in Thailand and abroad. To present the appropriate alternative dispute resolution in environmental case in Thailand. According to studies, it has been found that negotiations are inappropriate and it is difficult to apply to environmental cases in Thailand. Mediation of disputes has more advantages than disadvantages. Therefore suitable to be used for environmental dispute resolution in Thailand But it is difficult because it is still limited. Arbitration has more advantages than disadvantages. Therefore, it is appropriate and possible to apply to environmental cases in Thailand. But there are some limitations in the implementation. The process of mediation of France has limited scope of use. Therefore not suitable to be used for environmental cases in Thailand. German mediation process may not be able to help the disputing parties in finding a solution together to solve the environmental case problem in accordance with the dispute therefore, it is not appropriate to apply the German environmental dispute resolution method to Thailand. Japan has four options for the use of alternative dispute resolution for the environmental cases. These include; the conciliation; the mediation; the arbitration; and the judicial procedures. Therefore, it is highly appropriate to apply the Japanese environmental dispute resolution method to Thailand.

Keywords: Environmental Cases/ Dispute Resolution/ Alternative Dispute Resolution

* This article is a part of the research, entitled “Implementation of the Alternative Dispute Resolution in Environmental Cases in Thailand” Under the financial support of Faculty of Law, Mahasarakham University. Annual income budget for 2018.

** Lecturer, Faculty of Law, Mahasarakham University.

บทนำ

ในการประชุมสัมมนาตุลาการศาลปกครองชั้นต้นครั้งที่ 64/2558 เรื่อง “การพัฒนาศาลปกครองในอนาคต” ในส่วนที่เกี่ยวกับ “การจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม” ที่ประชุมได้กล่าวว่า สภาพภูมิประเทศและคณะกรรมการปฏิรูปทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้เห็นชอบให้มีข้อเสนอเกี่ยวกับการปฏิรูปในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเสนอให้มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งทางอาญา ทางแพ่ง และทางปกครอง และเป็นศาลชำนาญพิเศษในศาลยุติธรรมนั้น คณะตุลาการศาลปกครองชั้นต้นทั่วประเทศได้พิจารณาเห็นว่า เรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และการสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชน ศาลปกครองจึงสนับสนุนและพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการปฏิรูปในด้านดังกล่าว ซึ่งรวมถึงการสนับสนุนแนวคิดให้มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อม โดยเป็นศาลที่จะสามารถบูรณาการการพิจารณาพิพากษาคดีทั้งในทางคดีอาญาและคดีแพ่งไปพร้อมกัน ซึ่งจะเป็นมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการทำให้เอกชนผู้กระทำการฝ่าฝืนต่อกฎหมายว่าด้วยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและได้ก่อให้เกิดความเสียหาย จะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายความเสียหายในทางแพ่ง และได้รับโทษในกรณีที่เป็นความผิดอาญาไปในคราวเดียวกัน การพิจารณาพิพากษาข้อพิพาทในส่วนดังกล่าวอันเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของรัฐหรือฝ่ายปกครอง จึงเป็นข้อพิพาททางปกครองโดยแท้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายมหาชนและกฎหมายปกครอง อันมีองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญอย่างเดียวกับข้อพิพาทในทางอาญาและทางแพ่ง ซึ่งที่ผ่านมาศาลปกครองก็ได้พิจารณาพิพากษาคดีปกครองที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยได้สร้างสมประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมาเป็นระยะเวลานานพอสมควรแล้ว และยังคงมีการพัฒนาองค์ความรู้และความเชี่ยวชาญอย่างต่อเนื่อง และได้ปรากฏผลสำเร็จที่เป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาแล้วหลายคดี รวมทั้งการวางหลักในการใช้อำนาจหรือการดำเนินการของฝ่ายปกครองให้เป็นไปโดยถูกต้องเหมาะสม ดังนั้น ตุลาการศาลปกครองชั้นต้นทั่วประเทศ จึงสนับสนุนอย่างเต็มที่ที่จะให้มีการแก้ไขเยียวยาข้อพิพาทที่เป็นคดีสิ่งแวดล้อม โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างศาลยุติธรรมหรือศาลชำนาญพิเศษที่จะจัดตั้งขึ้น ซึ่งจะเป็นผู้บูรณาการการพิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมในทางอาญาและทางแพ่งกับศาลปกครองซึ่งจะเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมในทางปกครองให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไป (สำนักงานศาลปกครอง, 2558)

จากปัญหาปริมาณคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลและค้างพิจารณาปริมาณมากในศาลยุติธรรมและศาลปกครองคดีสิ่งแวดล้อมทั้งศาลชั้นต้นและศาลสูง เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมและร่างพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมขึ้น ด้วยมุ่งหวังจะแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการบูรณาการ

กล่าวคือ ศาลคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมียานาจพิจารณาทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครอง ให้แล้วเสร็จในคดีเดียวกัน โดยศาลคดีสิ่งแวดล้อมที่จะตั้งขึ้นใหม่นี้มีอำนาจพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมทั้งทางแพ่งทางอาญา และทางปกครอง ไม่ต้องไปแยกฟ้องเป็นคดีแพ่งเพื่อเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดเชยเยียวยา ค่าเสียหายในทางแพ่ง และแยกฟ้องคดีอาญาเพื่อให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษทางอาญายังศาลยุติธรรม หรือแยกฟ้องเป็นคดีปกครองยังศาลปกครอง ดังที่เคยปฏิบัติมาแต่อดีตอีกต่อไป

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการจัดตั้งศาลชั้นอุทธรณ์พิเศษ คือ ศาลคดีสิ่งแวดล้อมขึ้นทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีสิ่งแวดล้อมโดยตรง ทั้งคดีแพ่ง คดีอาญา และคดีปกครองก็ตาม หากปรากฏว่ามีคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นในปริมาณมาก และมีการนำคดีเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุกคดีเข้าสู่การพิจารณาพิพากษาของศาลสิ่งแวดล้อมทุกคดีไป ก็จะส่งผลให้มีปริมาณคดีเข้าสู่ศาลเป็นจำนวนมาก และส่งผลให้มีปริมาณคดีค้างพิจารณาอยู่ในศาลเป็นจำนวนมากเช่นเดิม ปัญหาที่เคยมีมาแต่ก่อนยังคงไม่ได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นสมควรที่จะทำการศึกษาวิธีการที่จะลดปริมาณคดีเข้าสู่การพิจารณาของศาล และวิธีการที่จะช่วยแก้ไขปัญหามาให้ตรงประเด็น ถูกต้อง รวดเร็วและเหมาะสม ซึ่งได้แก่การนำกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กฎหมายและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกในประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษากระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย
3. วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

สมมติฐาน

กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกของประเทศไทย แม้จะมีข้อดีมากกว่าเสีย และบางกระบวนการมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยก็ตาม แต่ก็มีบางกระบวนการที่ไม่เหมาะสม และบางกระบวนการแม้จะมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้แต่ก็เป็นไปได้ยากที่จะนำมาใช้ ส่วนกระบวนการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมันนั้นไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับประเทศไทย กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมที่สุดในการนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย คือของประเศญี่ปุ่น

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การนำการระงับข้อพิพาททางเลือกมาใช้ในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กฎหมาย และวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกทั้งของประเทศไทย ประเทศฝรั่งเศส ประเทศเยอรมัน และประเทศญี่ปุ่น และศึกษากระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย หลังจากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อทำข้อเสนอแนะต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัยหรือกระบวนการวิธีการวิจัย (Methodology) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ ตำรา และวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร งานวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมถึงศึกษาจากกฎหมายทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี หลักการ กฎหมายและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือกในประเทศไทยและต่างประเทศ
2. เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย
3. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

ผลการวิจัย

1. การเจรจาต่อรอง

1.1 ลักษณะของการเจรจาต่อรอง

พบว่า การเจรจาเป็นกระบวนการต่อรองที่เกิดขึ้นโดยความสมัครใจของคู่เจรจาทั้งสองฝ่าย เพื่อนำไปสู่ความตกลงร่วมกันในการทำธุรกรรมหรือนิติสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างคู่เจรจา หรือเพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแล้วหรือที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของคู่เจรจา เรื่องที่เจรจากันโดยปกติแล้วจึงเป็นเรื่องที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อาจดำเนินการได้โดยลำพังตนเองเพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น การเจรจาต่อรองจึงหมายถึง กระบวนการแก้ไขปัญหาหรือความขัดแย้งระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่สองฝ่ายขึ้นไป เพื่อหาข้อยุติที่เป็นผลประโยชน์ระหว่างคู่เจรจาร่วมกัน (อนันต์ จันทโรภากร, 2558, น. 1)

1.2 ข้อดีของการเจรจาต่อรอง

พบว่า การเจรจาต่อรองมีข้อดี ดังต่อไปนี้คือ (วิชัย อริยนันทกะ, 2540, น. 308)

- (1) เป็นวิธีการที่กระทำได้ง่ายและสะดวกที่สุด
- (2) รวดเร็ว
- (3) ประหยัด
- (4) รักษาความสัมพันธ์ รักษาความลับและรักษาชื่อเสียง
- (5) ไม่มีผู้แพ้ มีแต่ผู้ชนะ

1.3 ข้อเสียของการเจรจาต่อรอง

พบว่า การเจรจาต่อรองมีข้อเสีย ดังนี้คือ (สรวิศ ลิ้มปริงชี, 2545, น. 4)

- (1) กระบวนการเจรจาต่อรองสามารถยุติลงได้ทุกเวลา
- (2) การตัดสินใจต่าง ๆ ในการยุติข้อพิพาทขึ้นอยู่กับมติของคู่พิพาท
- (3) อาจเกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกัน

1.4 ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ที่จะนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

พบว่า ข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากข้อพิพาททั่วไป คือ

- (1) เกี่ยวข้องกับค่านิยมหรือความรู้สึกทางศีลธรรมพื้นฐาน (Fundamental or Deep Rooted Moral Conflict) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95)
- (2) ระยะเวลาของข้อพิพาทครอบคลุมระยะเวลาที่ยาวนาน (Length of Time Conflict has Persisted) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94)
- (3) ความไม่สมดุลอย่างมากของอำนาจของคู่พิพาท (Severe Power Imbalances between Disputing Parties) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94)
- (4) มีโอกาสที่จะเกิดการขู่เข็ญบังคับและข้อพิพาทจะลุกลามไปสู่การใช้ความรุนแรง (Potential for Coercion or Escalation to Violence) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94)
- (5) คู่พิพาทมีจุดยืนที่แข็งกระด้างและมีลักษณะเป็นปฏิกิริยาต่อกันสูง (Rigidity of Positions, High Level of Hostility) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94)
- (6) ความซับซ้อนของประเด็นที่พิพาทมีมาก (Complexity of Issues) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95)
- (7) ปัญหาการแบ่งปันปันส่วนเกี่ยวพันกับผลประโยชน์จำนวนมาก (High-Stakes Distributional Questions) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95)
- (8) คุกคามต่อเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล (Threats to Parties' Individual or Collective Identities) (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95)

จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบกับหลักของการเจรจาต่อรองแล้ว จะพบลักษณะสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม ดังนี้คือ

(1) จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ว่า คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งอาจจะมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ทรงอำนาจที่รัฐมอบให้ หรือมีกฎหมาย ระเบียบต่าง ๆ รองรับ หรือมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการครอบครองทรัพยากรที่เหนือกว่า (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94) เมื่ออำนาจของคู่พิพาทแต่ละฝ่ายมีความแตกต่างกันมาก จึงทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเจรจาต่อรอง เพราะการเจรจาต่อรองนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสมัครใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย โดยปกติแล้วคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งจะสมัครใจเข้าเจรจาต่อรองกับอีกฝ่ายหนึ่งก็ต่อเมื่อเขาเห็นว่าตนเองไม่มีอำนาจเหนือกว่าที่จะบังคับให้เป็นไปตามความประสงค์ของตนได้ แต่เมื่อใดก็ตามที่คู่พิพาทเห็นว่าตนเองมีอำนาจที่จะบังคับเอาจากอีกฝ่ายหนึ่งได้ไม่ว่าอำนาจนั้นจะมาจากไหนก็ตาม ฝ่ายนั้นก็มักจะเพิกเฉย ไม่นำพาต่อการเข้าสู่เจรจาต่อรอง ทำให้การเจรจาต่อรองไม่อาจเกิดขึ้นได้ แต่ถ้าคู่พิพาททั้งสองฝ่ายเห็นว่าตนเองไม่มีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งที่จะบังคับเอาสิ่งที่ต้องการได้ก็จะพยายามชวนหาหนทางเพื่อระงับข้อพิพาทนั้นให้หมดสิ้นไป ซึ่งอาจจะใช้วิธีการเจรจาต่อรองเป็นทางออกในการระงับข้อพิพาทก็ได้ ดังนั้น การมีอำนาจที่เหนือกว่าของคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้ไม่สามารถนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้

(2) จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ว่า คู่พิพาทมีจุดยืนที่แข็งแกร่งและมีลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันสูง ด้วยผลกระทบของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติบางประเภทหรือบางลักษณะอาจจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยผลกระทบนี้อาจจะเปลี่ยนแนวทางการดำรงชีวิตที่กลุ่มประชากรกลุ่มหนึ่งดำเนินมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นเวลาช้านาน การได้รับผลกระทบจนต้องเปลี่ยนแปลงแนวทางการดำรงชีวิตเช่นนี้จึงมีนัยทั้งในทางความรู้สึกส่วนบุคคลและความรู้สึกร่วมของกลุ่มประชากรดังกล่าว คู่พิพาทที่ได้รับผลกระทบจึงไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 94) โดยคู่พิพาทฝ่ายนั้นต่างยึดมั่นในจุดยืนของตน และมองว่าคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งเป็นคู่ปฏิปักษ์ต่อตนเอง จึงไม่ยอมรับฟังเหตุผลหรือข้อเสนอของอีกฝ่ายหนึ่ง และจะเกิดความไม่ไว้วางใจต่อกันอย่างรุนแรง จึงเป็นการยากที่ทั้งสองฝ่ายจะหันหน้ามาเจรจาต่อรองกัน เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็จะไม่ยอมละทิ้งจุดยืนของตนเพื่อมาเจรจากับอีกฝ่ายหนึ่ง หากผลประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายจะได้รับนั้นไม่เป็นไปตามจุดยืนของฝ่ายตน การเจรจาต่อรองเป็นการยุติข้อพิพาทโดยตัวคู่พิพาทเองด้วยการหารือกันเพื่อหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหา โดยไม่มีบุคคลภายนอกเข้ามาเป็นคนกลางทำหน้าที่เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อระงับข้อพิพาทนั้น เป็นการหาหนทางยุติปัญหาข้อพิพาทโดยบุคคลที่อยู่ในปัญหานั้นเอง หากคู่พิพาทยังคงตั้งมั่นแน่วแน่บนจุดยืนของตนก็จะเป็นการยากที่จะหาทางออกร่วมกันเพื่อระงับข้อพิพาทนั้นได้ ดังนั้น การมีจุดยืนที่แข็งแกร่งและเป็น

ปฏิบัติต่อกันสูงของคู่พิพาท จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้ไม่สามารถนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้

(3) จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ว่า ประเด็นข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนมากกว่าข้อพิพาททั่วไป ด้วยอาจเป็นเพราะประเด็นข้อพิพาทหลาย ๆ ประเด็นมีความเชื่อมโยงกันและมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาข้อมูลทางด้านเทคนิควิทยาการที่เกี่ยวข้องอีกมาก (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95) การที่ข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมมีประเด็นข้อพิพาทที่สลับซับซ้อนกว่าข้อพิพาททั่วไปนี้เอง ถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะคู่พิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมอย่างน้อยฝ่ายหนึ่งมักจะเป็นประชาชนทั่วไป ซึ่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในประเด็นปัญหาที่แท้จริงของข้อพิพาทที่เกิดขึ้น หรือไม่ทราบถึงวิธีการแก้ไข ปัญหาที่ต้องเหมาะสมในเรื่องที่พิพาทกันนั้น นอกจากนี้โดยปกติทั่วไปบุคคลที่นั่งอยู่ใจกลางของปัญหาก็มักจะมองไม่เห็นถึงทางออกของปัญหาดังกล่าว ดังนั้น หากจะนำการเจรจาต่อรองซึ่งเป็นกระบวนการระงับข้อพิพาทที่ต้องอาศัยคู่พิพาทเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกระบวนการระงับข้อพิพาทเป็นหลัก โดยไม่มีบุคคลภายนอกเข้ามาช่วยชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหาที่แท้จริง และเสนอแนะทางออกที่ถูกต้องเหมาะสม จนเป็นที่พึงพอใจตามความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย มาใช้ในการระงับข้อพิพาทที่มีประเด็นข้อพิพาทยุ่งยาก ซับซ้อน การเจรจาต่อรองนั้นอาจจะไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะปัญหาที่แท้จริงยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือทางออกที่เสนอมานั้นยังไม่เป็นที่พึงพอใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ในท้ายที่สุดกระบวนการเจรจาต่อรองต้องยุติลงโดยที่ข้อพิพาทยังคงอยู่ ดังนั้น ความสลับซับซ้อนของประเด็นที่พิพาทในคดีสิ่งแวดล้อม จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้ไม่สามารถนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้

(4) จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ว่า การแบ่งสันปันส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จำนวนมาก เพราะคดีสิ่งแวดล้อมส่วนหนึ่งจะเกิดจากการมีอยู่อย่างจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความต้องการของประชาชนมีเป็นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อประชาชนจำนวนมาก ความเสียหายนั้นจะปรากฏในวงกว้าง และผลกระทบที่ประชาชนแต่ละคนได้รับค่อนข้างรุนแรง หรือแม้ผลกระทบที่ประชาชนแต่ละคนได้รับอาจจะมีจำนวนที่ไม่สูงมากนัก แต่หากรวมเอาผลกระทบที่ก่อให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทั้งกลุ่ม อาจจะทำให้ยอดรวมของผลประโยชน์ที่ถูกกระทบกลายเป็นจำนวนมหาศาลได้ ด้วยเหตุนี้เองหากจะนำการเจรจาต่อรองมาใช้ในการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากและผลประโยชน์ที่สูงอาจจะเป็นไปได้ยาก เพราะคู่พิพาททั้งสองฝ่ายจะไม่สมัครใจเข้าสู่กระบวนการเจรจาต่อรองง่าย ๆ และต่างฝ่ายต่างก็จะต้องปกป้องรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายตนอย่างถึงที่สุดด้วยทุนเดิมพันที่สูง การที่จะให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายยอมสละข้อเรียกร้องของฝ่ายตน และรับข้อเสนอของอีกฝ่ายหนึ่งจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก ท้ายที่สุดกระบวนการเจรจาต่อรองต้องยุติลง การเจรจาต่อรองจึงไม่สามารถระงับข้อ

พิพาทนั้นได้ ดังนั้น การแบ่งสันปันส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์จำนวนมากของคดีสิ่งแวดล้อม จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้ไม่สามารถนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้

(5) จากลักษณะเฉพาะของข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมที่ว่า คุณค่าต่อเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของสถานที่ วัตถุ แบบแผน วิถีทางการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือชุมชนนั้น ๆ โดยการคุกคามเหล่านี้ ก่อให้เกิดการสูญเสียหรือได้รับความกระทบกระเทือนต่อลักษณะสำคัญจนทำให้ส่วนที่เหลือไม่สามารถคงความเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องได้อีกต่อไป (Marcia Caton Cambell, 2002, p. 95) ความเป็นเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลถือว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนที่กระทบกระเทือนต่อความอารมณ์ รู้สึก หรือสภาพจิตใจของบุคคล การที่จะให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้หันหน้ามาร่วมวงเจรจาต่อรองกับบุคคลที่เป็นต้นเหตุแห่งการทำลายลักษณะอันหวงแหนของเขาเหล่านั้นจึงเป็นเรื่องยาก กระบวนการเจรจาต่อรองจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ หรือหากมีการเจรจาต่อรองกันก็ไม่สามารถหาข้อยุติปัญหานั้นได้ ดังนั้น การคุกคามต่อเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้ไม่สามารถนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมได้

จากอุปสรรคสำคัญในการนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมข้างต้นจึงเห็นว่าการเจรจาต่อรองไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อม และเป็นไปได้ยากมากที่จะนำการเจรจาต่อรองมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

2. การไกล่เกลี่ย

2.1 ลักษณะของการไกล่เกลี่ย

พบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) หมายถึง กระบวนการซึ่งคู่พิพาทได้ร้องขอให้บุคคลที่สามคนหนึ่งหรือหลายคนให้เข้ามาช่วยเหลือคู่พิพาทในการที่คู่พิพาทจะได้ใช้ความพยายามในการตกลงกันเพื่อระงับข้อพิพาทฉันมิตร โดยที่ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไม่มีอำนาจที่จะกำหนดให้คู่พิพาทต้องยอมรับข้อยุติใด ๆ ซึ่งบางครั้งใช้คำว่า “การประนอมข้อพิพาท” (Conciliation) (อนันต์ จันทโรภากร, 2558, น. 23)

2.2 ข้อดีของการไกล่เกลี่ย

พบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมีข้อดี ดังนี้คือ (สรวิศ ลิ้มบร้งษ์, 2550, น. 27)

- (1) ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถมองเห็นปัญหาได้ชัดเจนกว่าคู่พิพาท
- (2) ข้อเสนอที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอออกมามักจะมีโอกาสได้รับการยอมรับมากกว่า
- (3) ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องตรงประเด็นกว่า
- (4) รักษาความสัมพันธ์ของคู่พิพาท

(5) ประหยัด

(6) รักษาความลับ

2.3 ข้อเสียของการไกล่เกลี่ย

พบว่า การไกล่เกลี่ยมีข้อเสีย ดังนี้คือ (สรวิศ ลิ้มบร้งษ์, 2550, น. 27)

(1) การตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการยุติข้อพิพาทขึ้นอยู่กับคู่พิพาท

(2) สุดท้ายอาจจะต้องนำคดีไปฟ้องร้องต่อศาล

2.4 ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำการไกล่เกลี่ยมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

พบว่า การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้นมีข้อดีมากกว่าข้อเสีย และยังพบต่อไปอีกว่าแม้การไกล่เกลี่ยจะมีข้อเสียอยู่บ้างก็ตาม แต่ข้อเสียนั้นอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ ยังไม่แน่อนว่าข้อเสียนั้นจะเกิดขึ้นเสมอไปทุกครั้ง การไกล่เกลี่ยจึงเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

(1) จากลักษณะของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ต้องมีบุคคลที่สามที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายต่างให้การยอมรับนับถือ เชื่อมั่น ศรัทธา และเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในเรื่องที่พิพาทโดยตรง เข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางคอยประสานความเข้าใจเพื่อให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง และร่วมมือกันในการหาหนทางยุติข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนั้น ซึ่งโดยปกติการที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายจะแต่งตั้งบุคคลใดเป็นผู้ไกล่เกลี่ยนั้น คู่พิพาททั้งสองฝ่ายต่างต้องยอมรับในตัวผู้ไกล่เกลี่ยว่าเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องที่พิพาท ย่อมมองเห็นปัญหาซึ่งเป็นต้นตอแห่งประเด็นพิพาทได้ชัดเจนกว่า และสามารถหาทางออกของปัญหาได้ถูกต้อง เหมาะสมและตรงประเด็นมากกว่า ดังนั้น การที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอแนะข้อเสนอดี ๆ ย่อมได้รับการยอมรับเป็นที่พึงพอใจของคู่พิพาทมากกว่า

(2) การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทแม้จะต้องอาศัยความสมัครใจของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย ที่จะยินยอมเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญ ทั้งนี้ผู้ไกล่เกลี่ย หรือคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือบุคคลภายนอกไม่อาจบังคับให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยโดยไม่สมัครใจได้ ถ้าคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยินยอมสมัครใจเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยแล้ว กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่อาจเกิดขึ้นได้โดยเด็ดขาด ดังนั้น หากคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่าตนมีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง หรือตนอยู่ในสถานการณ์ที่ได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายนั้นก็อาจจะคิดว่าไม่มีความจำเป็นต้องเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่เกิดขึ้น แต่ถ้าหากคู่พิพาททั้งสองฝ่ายสมัครใจเข้าสู่การไกล่เกลี่ยก็ย่อมแสดงให้เห็นเป็นนัยว่าทั้งสองฝ่ายนั้นต้องการระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้หมดสิ้นไป ไม่ต้องการที่จะมีข้อพิพาทกันอีกต่อไป ประกอบกับความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ความชำนาญของผู้ไกล่เกลี่ยก็ย่อมจะทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยนั้นสำเร็จลงได้ สามารถระงับข้อพิพาทได้มากกว่า การเจรจาต่อรอง

(3) ในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจที่จะตัดสินว่าฝ่ายใดถูกฝ่ายใดผิด กล่าวคือ ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีหน้าที่ไปชี้ว่าฝ่ายใดเป็นผู้แพ้ ฝ่ายใดเป็นผู้ชนะในข้อพิพาทนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยมีหน้าที่เพียงประสานความเข้าใจ ทำหน้าที่เป็นเวทีกลางให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายได้พูดคุย ปรึกษาหารือ และมีหน้าที่เสนอแนะแนวทางเพื่อหาทางออกร่วมกันในการระงับข้อพิพาท ซึ่งข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยนั้นมีลักษณะเป็นเพียง “ความเห็น” ของผู้ไกล่เกลี่ยเท่านั้น มิใช่ “คำตัดสิน” แต่อย่างใด ดังนั้น ข้อเสนอแนะหรือความเห็นนั้นจึงไม่มีผลผูกพันคู่พิพาทให้ต้องปฏิบัติตาม หากคู่พิพาททั้งสองฝ่ายเห็นพ้องด้วยกับข้อเสนอแนะหรือทางออกที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอก็จะทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทในรูปแบบของสัญญาประนีประนอมยอมความ แต่ถ้าคู่พิพาทไม่เห็นชอบด้วยกับทางออกนั้นก็อาจจะมีการหาทางออกร่วมกันใหม่ หรืออาจจะยุติการไกล่เกลี่ยลงก็ได้ ในการไกล่เกลี่ยจึงไม่มีการแพ้หรือชนะกันเกิดขึ้น ข้อตกลงจากการไกล่เกลี่ยนั้นเกิดจากความสมัครใจร่วมกันของคู่พิพาททั้งสองฝ่าย จึงไม่มีฝ่ายใดเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ โอกาสที่คู่พิพาทจะปฏิบัติตามข้อตกลงที่ทำไว้ต่อกันนั้นก็มีมากขึ้น เพราะข้อตกลงนั้นเกิดจากความสมัครใจของทุกฝ่ายไม่มีการบีบบังคับกันแต่อย่างใด

แม้การไกล่เกลี่ยมีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม แต่วิธีการนี้คงเป็นไปได้ยาก เพราะยังมีข้อจำกัดอยู่บ้าง ดังนี้

(1) ในกรณีที่ไกล่เกลี่ยสำเร็จคู่พิพาทก็จะทำข้อตกลงระงับข้อพิพาทร่วมกันในรูปแบบของสัญญาประนีประนอมยอมความ ผลจากการทำสัญญาประนีประนอมยอมความนั้นทำให้ข้อพิพาทเดิมระงับลง และคู่พิพาทผูกพันกันตามข้อตกลงที่ทำต่อกันไว้ในสัญญานั้น แต่เนื่องจากคดีสิ่งแวดล้อมนั้นมีทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา โดยคดีอาญานั้นแบ่งออกเป็นคดีที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวและความผิดต่อแผ่นดิน ซึ่งการตกลงประนีประนอมยอมความกันนั้นมีผลให้ข้อพิพาทระงับลงเฉพาะคดีแพ่งกับคดีอาญาที่เป็นความผิดต่อส่วนตัวหรือความผิดอันยอมความได้เท่านั้น ส่วนคดีอาญาแผ่นดินนั้นไม่สามารถตกลงประนีประนอมยอมความกันระงับข้อพิพาทได้ ดังนั้น แม้การไกล่เกลี่ยจะมีความเป็นไปได้มากที่จะสามารถระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมได้ก็ตาม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถระงับคดีสิ่งแวดล้อมที่เป็นคดีอาญาแผ่นดินได้

(2) กระบวนการไกล่เกลี่ยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาททั้งสองฝ่ายสมัครใจที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และจะไกล่เกลี่ยสำเร็จคู่พิพาททั้งสองฝ่ายต้องพึงพอใจในวิธีการแก้ไขปัญหานั้นที่เสนอมา แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของคดีสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก โดยคู่พิพาทอย่างน้อยฝ่ายหนึ่งคือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมซึ่งมีเป็นจำนวนมาก และผลกระทบที่ได้รับอาจจะแตกต่างกันออกไป ความเสียหายที่ได้รับก็มากน้อยแตกต่างกันออกไป การที่จะให้คนจำนวนมากยินยอมพร้อมใจกันเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยจึงเป็นเรื่องยาก และการที่จะเยียวยาผู้เสียหายที่ได้รับผลกระทบที่แตกต่างกันจนเป็นที่พึงพอใจของทุกคนก็เป็นการยาก

3 การอนุญาโตตุลาการ

3.1 ลักษณะของอนุญาโตตุลาการ

พบว่า การอนุญาโตตุลาการ (Arbitration) คือ การระงับข้อพิพาททางแพ่งที่คู่พิพาทตกลงกันเสนอข้อพิพาทของตนที่เกิดขึ้นแล้วหรือจะเกิดขึ้นในอนาคต ให้บุคคลภายนอกซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่มีความเป็นอิสระและเป็นกลางที่เรียกว่าอนุญาโตตุลาการ ให้ทำการพิจารณาวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทตามพยานหลักฐานที่ปรากฏ และคู่พิพาทยินยอมผูกพันที่จะปฏิบัติตามคำชี้ขาดนั้น (อนันต์ จันทโรภากร, 2558, น. 75)

3.2 ข้อดีของอนุญาโตตุลาการ

พบว่า อนุญาโตตุลาการมีข้อดี ดังนี้คือ (สรวิศ ลิ้มปริงซี, 2545, น. 7)

- (1) รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
- (2) ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย
- (3) สมประโยชน์ของคู่พิพาท
- (4) รักษาชื่อเสียงและความลับของคู่พิพาทได้ดี

3.3 ข้อเสียของอนุญาโตตุลาการ

พบว่า อนุญาโตตุลาการมีข้อเสีย ดังนี้คือ (สรวิศ ลิ้มปริงซี, 2545, น. 7)

- (1) บางครั้งค่าใช้จ่ายแพง
- (2) ต้องขอให้ศาลช่วยเหลือ

3.4 ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำอนุญาโตตุลาการมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย

พบว่า อนุญาโตตุลาการมีข้อดีมากกว่าข้อเสีย และข้อเสียนั้นอาจจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ ยังไม่เป็นที่แน่นอน จึงเห็นว่ามีเหมาะสมและเป็นไปได้ที่จะนำการอนุญาโตตุลาการมาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย แต่อนุญาโตตุลาการก็ยังมียกจำกัดในการนำมาใช้อยู่บ้างบางประการ ดังนี้

- (1) อนุญาโตตุลาการใช้กับคดีแพ่ง ไม่ใช้กับคดีอาญา

ข้อพิพาทที่ไม่อาจนำการอนุญาโตตุลาการไปใช้บังคับได้ คือ

- 1) ข้อพิพาททางอาญา
- 2) ข้อพิพาทที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน
- 3) ข้อพิพาทในคดีครอบครัว
- 4) ข้อพิพาทในคดีแรงงาน
- 5) ข้อพิพาทในคดีทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นคดีอาญา
- (2) อนุญาโตตุลาการเกิดขึ้นโดยความสมัครใจของคู่พิพาท
- (3) อาจต้องใช้คณะอนุญาโตตุลาการหลายคน

(4) ค่าเสียหายยังไม่แน่นอน

4. การระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศฝรั่งเศส

4.1 วิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศฝรั่งเศส พบว่า

(1) ประเทศฝรั่งเศสได้นำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในคดีปกครองควบคู่กับการดำเนินคดีในศาลโดยอาศัยมาตรา 13 แห่งรัฐธรรมนูญฯ ลงวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 1987 ว่าด้วยการปฏิรูปกฎหมายเกี่ยวกับคดีปกครอง ส่วนคดีสิ่งแวดล้อมนั้นประเทศฝรั่งเศสยังไม่มีบทกฎหมายที่เกี่ยวกับการระงับข้อพิพาททางเลือกโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ย หรืออนุญาโตตุลาการ ทั้งนี้คดีสิ่งแวดล้อมของประเทศฝรั่งเศสยังต้องระงับด้วยวิธีการนำคดีขึ้นสู่ศาล ซึ่งศาลที่มีเขตอำนาจคือ ศาลยุติธรรมและศาลปกครอง กล่าวคือ ประเทศฝรั่งเศสยังไม่มีศาลคดีสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ ยังไม่มีการดำเนินคดีแบบกลุ่ม แต่มีเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการกับคดีสิ่งแวดล้อม คือประมวลกฎหมายสิ่งแวดล้อม ที่มีเนื้อหาครอบคลุมหลายมิติของสิ่งแวดล้อม (นาตาชา วลิน สวิสตีการติก, 2555, น. 22)

(2) ในปัจจุบันการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศาลปกครองในประเทศฝรั่งเศสทำได้โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา L211-4 แห่งประมวลกฎหมายว่าด้วยการยุติธรรมทางปกครอง ปรับปรุงแก้ไขโดยรัฐธรรมนูญฯ ปี 2011 - 1862 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2011 (Code de Justice Administrative) ประเภทของคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ คือ คดีพิพาทเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าเสียหาย คดีฟ้องขอให้ยกเลิกเพิกถอนคำสั่งหรือการกระทำทางปกครอง แต่จะนำไปใช้ในกรณีที่มีข้อพิพาทเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายของคำสั่งหรือการกระทำทางปกครองไม่ได้ (วรินทร์ ชยวัฑฒ, 2555, น. 111)

(3) ช่วงเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ศาลสามารถเริ่มดำเนินการไกล่เกลี่ยได้ ทั้งในขณะก่อนฟ้องและภายหลังจากที่ยื่นฟ้องคดีต่อศาลแล้ว (วรินทร์ ชยวัฑฒ, 2555, น. 112)

4.2 ความเหมาะสมในการนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศฝรั่งเศสมาใช้กับประเทศไทย

พบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศฝรั่งเศสนั้นกระทำโดยศาลปกครอง และใช้กับคดีพิพาทเกี่ยวกับการฟ้องเรียกค่าเสียหาย คดีฟ้องขอให้ยกเลิกเพิกถอนคำสั่งหรือการกระทำทางปกครอง กล่าวคือ ใช้กับคดีปกครองเท่านั้น ซึ่งคดีสิ่งแวดล้อมนั้นอาจจะเป็นหรือไม่เป็นคดีปกครองก็ได้ หากคดีสิ่งแวดล้อมใดเป็นคดีปกครองจึงจะนำคดีนั้นเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ส่วนคดีสิ่งแวดล้อมที่มีใช้คดีปกครองจึงไม่อาจนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ดังนั้น กระบวนการไกล่เกลี่ยดังกล่าวจึงมีขอบเขตการใช้ที่จำกัด เพราะไม่สามารถนำมาใช้ระงับข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมได้ทั้งหมด จึงเห็นว่ายังไม่เหมาะสมที่จะนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศฝรั่งเศสมาใช้กับประเทศไทย

5. การระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศเยอรมัน

5.1 วิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศเยอรมัน พบว่า

(1) ในประเทศเยอรมันไม่มีการจัดตั้งศาลสิ่งแวดล้อมขึ้นมาเพื่อพิจารณาคดีสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ คดีสิ่งแวดล้อมยังคงอยู่ในอำนาจของศาลยุติธรรมและศาลปกครอง ขึ้นอยู่กับว่ามีลักษณะเป็นข้อพิพาททางแพ่ง ทางอาญาหรือทางปกครอง กฎหมายสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ในเยอรมันมีลักษณะเป็นกฎหมายมหาชน กล่าวคือ เป็นบทบัญญัติที่มีสาระเป็นการมอบอำนาจหรือสร้างภาระผูกพันรัฐหรือหน่วยงานของรัฐโดยเฉพาะ เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติการกิจกรรมคุ้มครองสิ่งแวดล้อม คดีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่จึงอยู่ในอำนาจของศาลปกครอง (คันทน์ ชัยชนะ, 2551, น. 121)

(2) ประเทศเยอรมันนำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทมาใช้ในศาลปกครองเมื่อปี ค.ศ. 2000 ในปัจจุบันนี้การระงับข้อพิพาททางปกครองในศาลปกครองโดยวิธีการไกล่เกลี่ยเป็นที่ยอมรับและดำเนินการกันอย่างแพร่หลาย (กรรณิการ์ สุทธิประสิทธิ์, 2554, น. 80)

(3) คดีที่สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ คือ (วรรัตน์ ไชขุนทด, 2555, น. 62)

- 1) คดีพิพาทเกี่ยวกับการใช้ดุลพินิจของฝ่ายปกครอง (Emessenusubung)
- 2) คดีพิพาทเกี่ยวกับการตีความถ้อยคำของกฎหมายที่มีความหมายไม่เฉพาะเจาะจงหรือไม่ชัดเจน (Auslegung Unbestimmter Rechtsbegriffe)
- 3) คดีพิพาทเกี่ยวกับดุลพินิจในเรื่องผังเมือง (Planungsermessen)
- 4) คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง

(4) ช่วงเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สำหรับช่วงเวลาเริ่มต้นในการนำคดีพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ แต่เมื่อพิจารณาถึงหลักในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลแล้ว อาจกล่าวได้ว่าจะต้องเป็นคดีที่ศาลเห็นควรให้นำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และคู่กรณียินยอมที่จะให้มีการไกล่เกลี่ย (วรรัตน์ ไชขุนทด, 2555, น. 68)

5.2 ความเหมาะสมในการนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศเยอรมันมาใช้กับประเทศไทย พบว่า

(1) กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของประเทศเยอรมันนั้นกระทำในศาลปกครอง และใช้กับคดีปกครองเท่านั้นเช่นเดียวกับของประเทศฝรั่งเศส แต่คดีสิ่งแวดล้อมนั้นอาจจะเป็นคดีปกครองหรือไม่ก็ได้ หากคดีสิ่งแวดล้อมใดเป็นคดีปกครองจึงจะนำคดีนั้นเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลปกครองได้ ส่วนคดีสิ่งแวดล้อมที่มีใช้คดีปกครองจึงไม่อาจนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ ดังนั้นกระบวนการไกล่เกลี่ยดังกล่าวจึงมีขอบเขตการใช้ที่จำกัด เพราะไม่สามารถนำมาใช้ระงับข้อพิพาทในคดีสิ่งแวดล้อมได้ทั้งหมด

(2) ช่วงเวลาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลปกครองของประเทศเยอรมัน ระยะเวลาเริ่มต้นที่จะสามารถนำคดีปกครองเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้นั้นไม่มีกฎหมายกำหนดไว้ แต่จะต้องเป็นคดีที่ศาล

เห็นควรให้นำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย ซึ่งหมายความว่าคดีที่จะนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยในศาลได้ต้องเป็นคดีที่มีการฟ้องร้องคดีกันต่อศาลแล้วเท่านั้น ซึ่งแตกต่างไปจากของประเทศฝรั่งเศสที่สามารถไกล่เกลี่ยได้ทั้งก่อนฟ้องและภายหลังฟ้องคดีต่อศาลแล้ว

กระบวนการไกล่เกลี่ยคดีปกครองของประเทศเยอรมันโดยคดีที่จะนำเข้าสู่การไกล่เกลี่ยได้จะต้องเป็นคดีที่มีการฟ้องร้องต่อศาลปกครองแล้ว เป็นหลักการที่ขัดกับเจตนารมณ์ของการระงับข้อพิพาททางเลือก เพราะกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกทั้งการเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ย และอนุญาโตตุลาการ มีเจตนารมณ์ที่ต้องการลดปริมาณคดีที่จะนำเข้าสู่ศาล เป็นการสร้างทางเลือกให้แก่คู่พิพาทแทนที่จะต้องฟ้องร้องคดีกันต่อศาล ก็ให้ไปใช้กระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกแทน เป็นการเบี่ยงเบนคดีให้พ้นไปจากศาล ดังนั้น หากต้องรอให้มีการฟ้องร้องคดีกันต่อศาลก่อนจึงจะสามารถนำการไกล่เกลี่ยไปใช้กับคดีนั้นได้ ก็ยังคงสร้างภาระแก่ศาล ทั้งปริมาณคดีที่จะเข้าสู่ศาลและหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยของศาล

การแต่งตั้งผู้ไกล่เกลี่ยนั้นโดยปกติคู่พิพาทจะแต่งตั้งบุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ในเรื่องที่พิพาทกัน การที่ประเทศเยอรมันกำหนดให้ศาลเป็นผู้ไกล่เกลี่ย ซึ่งศาลนั้นอาจจะไม่มีความชำนาญในคดีสิ่งแวดล้อมทุกประเด็นพิพาท การให้ศาลเป็นผู้ไกล่เกลี่ยอาจจะไม่สามารถช่วยเหลือคู่พิพาทในการหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหาคดีสิ่งแวดล้อมได้ตรงกับประเด็นพิพาท หรือตรงกับปัญหาหรือความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาท ท้ายที่สุดข้อเสนอแนะของผู้ไกล่เกลี่ยนั้นก็จะไม่เป็นที่ยอมรับของคู่พิพาท ทำให้การไกล่เกลี่ยนั้นไม่อาจประสบผลสัมฤทธิ์ได้ จึงเห็นว่ายังไม่เหมาะสมที่จะนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศเยอรมันมาใช้กับประเทศไทย

6. การระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศญี่ปุ่น

6.1 วิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในประเทศญี่ปุ่น พบว่า

(1) ในประเทศญี่ปุ่นมีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทก่อนที่จะนำคดีมาฟ้องศาล ซึ่งรูปแบบของคณะกรรมการมีสองประเภท คือ

1) คณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม (Environmental Dispute Coordination Commission (EDCC: Kogai Tou Chousei linkai)) เป็นหน่วยงานกลางระดับประเทศ คณะกรรมการประกอบด้วยประธาน 1 คน และกรรมการ 6 คน ตั้งโดยนายกรัฐมนตรีด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา มีกระบวนการทำงานคล้ายคลึงกับศาล แต่มีความรวดเร็วและยืดหยุ่นกว่า รวมทั้งค่าใช้จ่ายน้อยกว่า คดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการจะต้องมีลักษณะ 4 ประการ คือ 1 เรื่องเกี่ยวกับชีวิตและสุขภาพ 2 เรื่องความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมโดยมีทุนทรัพย์เกิน

500,000,000 เยน 3 เรื่องเกี่ยวกับรถไฟความเร็วสูงชินกันเซน หรือมลพิษทางเสียงจากเครื่องบิน และ 4 เรื่องความเสียหายที่เกิดขึ้นภายในเขตจังหวัดเดียวกัน (จตุพร อินทรเจ้า, 2554, น. 55)

2) คณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษ (Pollution Examination Commission (PEC: Kogai Shinsa Kai)) เป็นหน่วยงานระดับจังหวัดที่มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับ EDCC แต่จำกัดเขตพื้นที่ในจังหวัดตนเองเท่านั้น คณะกรรมการประเภทนี้จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติในกฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวแทนจากทนายความ ผู้เชี่ยวชาญ และประชาชนซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด เริ่มกระบวนการจากการสอบสวน กำหนดวันไกล่เกลี่ยและเสนอแนวทางแก้ไขข้อพิพาทโดยทางจังหวัดจะได้รับคำแนะนำจากคณะกรรมการฯ รูปแบบนี้เป็นกระบวนการที่ดำเนินการโดยบุคคลหลายฝ่าย (จตุพร อินทรเจ้า, 2554, น. 57)

3) กระบวนการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม และคณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษมี 4 กระบวนการ (ชาญวิทย์ ชัยกันย์, 2554, น. 25) คือ

3.1) การประนอมข้อพิพาท (Conciliation) มีผู้ประนีประนอมจำนวนไม่เกิน 3 คน เข้ามาเป็นคนกลางทำหน้าที่ในการเจรจาจนกว่าจะบรรลุความตกลงโดยความสมัครใจ

3.2) การไกล่เกลี่ย (Mediation) ประกอบด้วยผู้ไกล่เกลี่ยจำนวน 3 คน ที่แม้จะสามารถเสนอทางออกให้คู่กรณีได้ แต่ไม่มีอำนาจผูกพันตามกฎหมาย เว้นแต่คู่กรณีจะยินยอม

3.3) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ในกระบวนการอนุญาโตตุลาการคู่ความจะต้องสละสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อศาล ผลของคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการมีสถานะเท่ากับคำพิพากษา

3.4) การพิจารณาและการวินิจฉัยชี้ขาด (Adjudication) โดยคณะวินิจฉัยชี้ขาดประกอบด้วยองค์คณะจำนวน 3 - 5 คน เมื่อมีคำวินิจฉัยชี้ขาดแล้ว คู่พิพาทสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยชี้ขาดต่อศาลได้ภายใน 30 วัน

6.2 ความเหมาะสมในการนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่นมาใช้กับประเทศไทย พบว่า

(1) ประเทศญี่ปุ่นมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมโดยตรง โดยตั้งขึ้นในรูปแบบของคณะกรรมการมีอยู่ 2 คณะ ซึ่งทั้งสองคณะนั้นทำหน้าที่คล้ายกัน คือ ทำหน้าที่ระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมให้หมดสิ้นไปก่อนที่จะนำคดีมาฟ้องต่อศาล แต่แตกต่างกันตรงที่ คณะกรรมการชุดหนึ่งเป็นคณะกรรมการกลางระดับประเทศ มีเขตอำนาจทั่วประเทศ ทำหน้าที่พิจารณาคดีสิ่งแวดล้อมที่สำคัญหรือมีทุนทรัพย์สูง คณะกรรมการประกอบด้วยประธาน 1 คน และกรรมการ 6 คน ตั้งโดยนายกรัฐมนตรีด้วยความเห็นชอบของรัฐสภา เรียกว่า “คณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม” (Environmental Dispute Coordination Commission) หรือ EDCC ส่วนอีกคณะหนึ่งเป็นคณะกรรมการระดับจังหวัด มีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับ EDCC แต่จำกัด

เขตพื้นที่ในจังหวัดของตนเองเท่านั้น คณะกรรมการคณะนี้จัดตั้งขึ้นตามบทบัญญัติในกฎหมายสิ่งแวดล้อมพื้นฐาน ประกอบด้วยตัวแทนจากนายความ ผู้เชี่ยวชาญ และประชาชนซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด เรียกว่า “คณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษ” (Pollution Examination Commission) หรือ PEC

(2) ทั้งคณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม (EDCC) และคณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษ (PEC) ต่างก็ใช้กระบวนการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมรูปแบบเดียวกัน ซึ่งมี 4 วิธี คือ การประนอมข้อพิพาท (Conciliation) การไกล่เกลี่ย (Mediation) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และการพิจารณาและการวินิจฉัยชี้ขาด (Adjudication)

(3) ข้อดีของคณะกรรมการร่วมแก้ไขข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อม (EDCC) คือ มีความรวดเร็วกว่าการนำคดีไปฟ้องต่อศาล กระบวนการมีความยืดหยุ่นกว่ากระบวนการพิจารณาคดีของศาล และเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าการฟ้องร้องคดีต่อศาล

(4) ข้อดีของคณะกรรมการตรวจสอบความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมและมลพิษ (PEC) คือ คณะกรรมการประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายเข้ามาทำหน้าที่เป็นตัวแทน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากนายความ ผู้เชี่ยวชาญ และประชาชนซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัด การที่มีตัวแทนจากหลายฝ่ายย่อมทำให้คดีสิ่งแวดล้อมนั้นได้รับการแก้ไขโดยบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญโดยตรงและเป็นที่ยอมรับจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีตัวแทนจากประชาชนซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่ใช้สิ่งแวดล้อมโดยตรงเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขข้อพิพาท ก็ย่อมจะส่งผลให้เกิดการยอมรับในตัวแทนและกระบวนการระงับข้อพิพาทมากยิ่งขึ้น

6.3 การนำกระบวนการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมทั้ง 4 กระบวนการของประเทศญี่ปุ่นมาใช้ในประเทศไทย พบว่า

(1) การประนอมข้อพิพาท (Conciliation) คณะกรรมการจะใช้กระบวนการนี้ได้ก็ต่อเมื่อคู่พิพาททั้งสองฝ่ายสมัครใจที่จะนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาท ซึ่งการประนอมข้อพิพาทนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ย กล่าวคือ มีคนกลางเข้ามาช่วยเหลือคู่พิพาทในการเจรจาหาทางออกร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น แต่ต่างกับการไกล่เกลี่ยตรงที่ผู้ประนอมข้อพิพาทไม่มีหน้าที่เสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา มีหน้าที่เพียงให้ความเห็นในแนวทางที่คู่พิพาทเสนอมาเท่านั้น ซึ่งในประเทศญี่ปุ่นจะมีผู้ประนีประนอมจำนวนไม่เกิน 3 คน เข้ามาเป็นคนกลางทำหน้าที่ในการเจรจาจนกว่าจะบรรลุความตกลง ดังนั้น เมื่อผู้ประนีประนอมมีหน้าที่ช่วยเหลือคู่พิพาทในการเจรจาจนกว่าจะบรรลุความตกลง ข้อพิพาทที่นำเข้าสู่กระบวนการประนอมข้อพิพาทจึงยุติลง ในขั้นนี้ โดยความเต็มใจของคู่พิพาทและวิธีการระงับข้อพิพาทนั้นก็มาจากคู่พิพาทเอง ซึ่งเป็นวิธีการที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายยอมรับโดยความเห็นชอบของผู้ประนอมข้อพิพาท

(2) การไกล่เกลี่ย (Mediation) คล้ายกับการประนอมข้อพิพาท ต่างกันตรงที่ผู้ไกล่เกลี่ยมีอำนาจเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อหาทางออกร่วมกันให้แก่คู่พิพาทได้ แต่แนวทางที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอแนะนั้นจะไม่มีผลผูกพันตามกฎหมายให้คู่พิพาทต้องยึดถือตาม เว้นแต่คู่พิพาทจะเห็นชอบด้วย ซึ่งการจะนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยได้ต้องเกิดขึ้นจากความสมัครใจของคู่พิพาท ในการไกล่เกลี่ยนั้นประกอบด้วยผู้ไกล่เกลี่ยจำนวน 3 คน เมื่อพิจารณาถึงจำนวนผู้ไกล่เกลี่ยที่มีมากถึง 3 คน ประกอบกับคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยที่ต้องมีความเชี่ยวชาญในคดีสิ่งแวดล้อมแล้ว ข้อพิพาทนั้นมีโอกาสที่จะยุติลงในขั้นนี้ได้มาก

(3) อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) ในประเทศญี่ปุ่นผลของคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการมีสถานะเทียบเท่ากับคำพิพากษาของศาล เมื่อคณะอนุญาโตตุลาการชี้ขาดข้อพิพาทแล้ว คู่พิพาทจะไม่มีสิทธิอุทธรณ์คำชี้ขาดของคณะอนุญาโตตุลาการต่อศาลอีก เพราะการที่จะนำข้อพิพาทเข้าสู่กระบวนการอนุญาโตตุลาการได้นั้นคู่พิพาทจะต้องสละสิทธิที่จะอุทธรณ์ต่อศาลก่อน ทำให้ข้อพิพาทนั้นระงับลงในชั้นอนุญาโตตุลาการ ปริมาณคดีที่จะเข้าสู่การพิจารณาของศาลก็ลดลง

(4) การพิจารณาและการวินิจฉัยชี้ขาด (Adjudication) โดยคณะวินิจฉัยชี้ขาดประกอบด้วยองค์คณะจำนวน 3 - 5 คน องค์คณะชุดนี้ทำหน้าที่คล้ายศาลและอนุญาโตตุลาการ โดยมีอำนาจที่จะพิจารณาและชี้ขาดข้อพิพาทด้วย แต่ต่างกับกระบวนการอนุญาโตตุลาการตรงที่เมื่อองค์คณะมีคำวินิจฉัยชี้ขาดแล้ว คู่พิพาทสามารถอุทธรณ์คำวินิจฉัยชี้ขาดต่อศาลได้ภายใน 30 วัน ซึ่งการเปิดโอกาสให้อุทธรณ์ต่อศาลได้นั้นก็เพื่อให้ศาลได้ทบทวน กลับรื้อคำวินิจฉัยชี้ขาดอีกชั้นหนึ่ง เพราะคำวินิจฉัยชี้ขาดขององค์คณะวินิจฉัยชี้ขาดอาจจะมีข้อผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้ ถือว่าเป็นผลดีแก่คู่พิพาททั้งสองฝ่าย

ในประเทศญี่ปุ่นมีกระบวนการระงับข้อพิพาททางเลือกสำหรับคดีสิ่งแวดล้อมถึง 4 วิธี ซึ่งทั้ง 4 วิธีนี้ใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ และในแต่ละกระบวนการก็มีข้อดีแตกต่างกันออกไป คู่พิพาทจะใช้กระบวนการใดในการระงับข้อพิพาทก็ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของคู่พิพาท ทำให้คู่พิพาทมีทางเลือกในการระงับข้อพิพาทมากยิ่งขึ้น และในบางกระบวนการนั้นมีสภาพบังคับด้วย ทำให้คดีสิ่งแวดล้อมในประเทศญี่ปุ่นนั้นยุติลงในชั้นคณะกรรมการ EDCC และ PEC ส่งผลให้ระงับข้อพิพาทได้รวดเร็ว แก้ไขปัญหาได้ตรงจุด ทางออกในการแก้ไขปัญหานั้นก็ตรงกับความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาท จึงเป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย และลดปริมาณคดีที่จะขึ้นสู่ศาล จึงเห็นว่ามีเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำวิธีการระงับข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศญี่ปุ่นมาใช้กับประเทศไทย

บรรณานุกรม

- กรรณิการ์ สุทธิประสิทธิ์ และคณะ. (2554). *โครงการพัฒนาความรู้ตุลาการศาลปกครอง เรื่องการนำวิธีระงับข้อพิพาททางเลือก (ADR) มาใช้กับคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: พีเพรส.
- คณันท์ ชัยชนะ. (2551). ศาลและวิธีพิจารณาคดีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย. *เอกสารประกอบการบรรยายนิติศาสตร์เสนา* เรื่องการระงับข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมตามระบบกฎหมายต่างประเทศ. วันพุธที่ 6 สิงหาคม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยและพัฒนาคดี สำนักงานศาลยุติธรรม.
- จตุพร อินทรเจ้า. (2554). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางสิ่งแวดล้อมนอกศาล*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิตสาขากฎหมายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาญวิทย์ ชัยกัญญ์. (2554). การพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาททางเลือกในคดีสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย: ศึกษาเปรียบเทียบกับประเทศญี่ปุ่น. *Japan Watch Project*. 4(1).
- นาตasha วสิน สวัสดิ์การติก. (2555). การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในคดีปกครอง: จากประสบการณ์ของฝรั่งเศส เยอรมนีและออสเตรเลียสู่ศาลปกครองไทย. *วารสารวิชาการศาลปกครอง*, 12(3), (กรกฎาคม-กันยายน) .
- วรานุช ภูวรักษ์. (2555). *ปัญหาการดำเนินคดีสิ่งแวดล้อมในศาลชั้นต้น*. รายงานการศึกษาหลักสูตรผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น รุ่นที่ 10. สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม.
- วรินทร์ ชยวิทย์. (2555). *การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีสิ่งแวดล้อมในศาลปกครอง*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วรรัตน์ ไคขุนทด. (2555). คดีพิพาทประเภทที่อาจไกล่เกลี่ยได้ในศาลปกครอง ช่วงเวลาที่ศาลจะอนุญาตให้ไกล่เกลี่ยได้และผลจากการไกล่เกลี่ย: ประสบการณ์ของสหพันธ์รัฐเยอรมนี. *วารสารวิชาการศาลปกครอง*, 12(3),
- วิชัย อริยันทะ. (2540). *การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นจากสัญญาการค้าระหว่างประเทศ*. ใน รวมบทความ ข้อบังคับ ข้อตกลงระหว่างประเทศ กฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับอนุญาโตตุลาการ เล่ม 2 กรุงเทพมหานคร: นิติธรรม.

- สรวิศ ลิ้มปริงชี. (2550). *ข้อพิพาททางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.1*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท.
- _____. (2550). *ความขัดแย้งและวิธีการระงับข้อพิพาททางเลือก การจัดการความขัดแย้งกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท Version 1.1*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิทยาการระงับข้อพิพาททางเลือก สำนักกระงับข้อพิพาท.
- _____. (2545). *อนุญาโตตุลาการตามกฎหมายใหม่กับการระงับข้อพิพาท*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติรัฐ.
- สำนักงานศาลปกครอง. (2558). *ข่าวศาลปกครอง 23 สิงหาคม 2558*.
- อนันต์ จันทโรภากร. (2558). *ทางเลือกในการระงับข้อพิพาท: การเจรจา การไกล่เกลี่ยและประนอมข้อพิพาท อนุญาโตตุลาการ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Marcia Caton Cambell. (2003). *Intractable Conflict*, In THE PROMISE AND PERFORMANCE OF ENVIRONMENTAL CONFLICT RESOLUTION, (Rosemary O’Leary and Lisa B. Bingham, editors).